

С. Ягодзінський

**ГЛОБАЛЬНІ ІНФОРМАЦІЙНІ МЕРЕЖІ
У СОЦІОКУЛЬТУРНІЙ ПЕРСПЕКТИВІ**

С. Ягодзінський

**ГЛОБАЛЬНІ
ІНФОРМАЦІЙНІ МЕРЕЖІ
У СОЦІОКУЛЬТУРНІЙ
ПЕРСПЕКТИВІ**

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

УДК 130.1 : 004.73 "313" (02)
ББК 87.6
Я302

*Рекомендовано до друку вченою радою
Національного авіаційного університету
(протокол № 7 від 27 травня 2015 року)*

С. М. Ягодзінський

ГЛОБАЛЬНІ ІНФОРМАЦІЙНІ МЕРЕЖІ У СОЦІОКУЛЬТУРНІЙ ПЕРСПЕКТИВІ

Монографія

Рецензенти:

*Бойченко М.І., доктор філософських наук, професор
Герасимова Е.М., доктор філософських наук, професор
Онопрієнко В.І., доктор філософських наук, професор*

Ягодзінський С.М.

Я302 Глобальні інформаційні мережі у соціокультурній перспективі:
монографія / С.М. Ягодзінський. – К.: Аграр Медіа Груп, 2015. – 275 с.
ISBN 978-617-646-319-1

У монографії здійснено концептуалізацію феномену глобальних інформаційних мереж на підставі виявлення їхнього інноваційного та соціокультурного потенціалів, а також визначення перспектив розвитку мережевого суспільства на початку XXI століття. Особливу увагу приділено аналізу соціокультурних домінант інформаційної доби, що інституціалізують потенціалістський дискурс інформаційних мереж як соціальну практику глобалізованого соціуму. Запропонована концептуалізація феномену глобальних інформаційних мереж окреслює пріоритетні напрями соціально-філософської рефлексії щодо інформаційного суспільства.

Монографія розрахована на науковців, викладачів, докторантів, аспірантів, студентів, а також всіх, хто цікавиться соціально-філософськими аспектами соціокультурних трансформацій у період глобалізації інформаційного простору.

УДК 130.1 : 004.73 "313" (02)
ББК 87.6

Київ – 2015
Видавництво «Аграр Медіа Груп»

ISBN 978-617-646-319-1

© С.М. Ягодзінський, 2015

ЗМІСТ

Вступ.....	5
------------	---

Розділ I. Глобальна інформаційна мережа як соціокультурний феномен інформаційного суспільства	12
--	-----------

1.1. Інформаційно-технологічна революція та її соціально-культурний контекст	12
1.2. Пріоритетність інформаційної діяльності в цивілізаційному поступі людства	29
1.3. Глобалізація інформаційних мереж у соціальному просторі інформаційної доби	50

Розділ II. Інноваційний потенціал інформаційно-мережевої архітекtonіки у культурно-історичному поступі	65
---	-----------

2.1. Соціокультурні потенції глобальних інформаційних мереж як фактор суспільного розвитку	65
2.2. Інформаційні мережі як засіб проектування соціальної дійсності	80
2.3. Суперечності реалізації інноваційного потенціалу глобальних інформаційних мереж постіндустріального суспільства	90
2.4. Принципи функціонування глобальних інформаційних мереж на початку XXI століття	111

Розділ III. Соціокультурні доміанти глобальних інформаційних мереж	125
---	------------

3.1. Соціально-культурні інновації у просторі глобальних інформаційних мереж	125
3.2. Потенціалістський дискурс глобальних інформаційних мереж у контексті трансформації комунікативних практик	147
3.3. Становлення глобальної свідомості як умова втілення соціокультурного потенціалу глобальних інформаційних мереж	160

Розділ IV. Аксіологічні перспективи реалізації соціокультурного потенціалу глобальних інформаційних мереж у першій половині XXI століття	183
---	------------

4.1. Контрверза локального та глобального як виклик упровадження соціокультурного потенціалу глобальних інформаційних мереж	183
4.2. Ціннісний вимір соціокультурного потенціалу глобальних інформаційних мереж	201
4.3. Науково-освітня глобальна інформаційна мережа як пріоритет суспільного розвитку в XXI столітті	225

Заключне слово	244
-----------------------------	------------

Список використаних джерел	248
---	------------

ВСТУП

Перехід від індустріального до постіндустріального суспільства супроводжувався розривом соціальних зв'язків, деградацією усталених ієрархій (Ф. Фукуяма) і появою нових концепцій соціального порядку. Запропоновані у той час моделі суспільного розвитку, відомі нині як теорії інформаційного суспільства, вже наприкінці ХХ століття дослідниками були піддані критиці й визнані утопічними.

Аналіз виявлених філософами, соціологами, економістами, політологами критеріїв «приходу інформаційної ери» (Д. Белл) та їхніх сутнісних рис указує на недостатню глибину більшості соціально-філософських узагальнень щодо нової віхи історії людства. Особливість останньої, на наш погляд, полягає у суттєвому посиленні впливу технологій на соціальний простір. Каталізатором поглиблення їхньої інтеграції і взаємообумовленості стало набуття історично сформованими соціальними мережами статусу інформаційних, у результаті чого характеристики соціального на зламі століть піддаються трансформації не лише кількісно, а й якісно.

Тотальне впровадження в усі соціальні практики інформаційно-комунікаційних технологій надає суспільству ознак hypersocial society (М. Кастельс), джерелом і віссю оновлення соціальної структури якого стають інформаційні мережі. Природно, що їхнє функціонування викликає значний інтерес у сучасному соціально-політичному та гуманітарному дискурсах. Учені, філософи, громадські діячі прагнуть виявити нормотворчі компоненти, джерела й механізми впливу глобальних інформаційних мереж на соціальну реальність. Пронизуючи суспільне буття і по-новому структуруючи всі його форми, інформаційні мережі ніби «провокують» зміну існуючих соціальних закономірностей.

Глобальні інформаційні мережі стали віссю, основою, організаційно-технологічним підґрунтям становлення інформаційного суспільства на початку ХХІ століття. Такий їхній статус обумовлений тим, що саме вони концентрують увесь комплекс телекомунікаційних, мережевих, віртуальних каналів виробництва, накопичення, переробки і передачі інформації, незалежно від її природи й системно-структурних особливостей. Вперше в історії людства спосіб продукування, метод поширення, накопичення та спосіб оперування інформацією сконцентрувався в одній площині, яка отримала назву інформаційної мережі. Аналогічно тому, як фізики шукають теорію, що об'єднає всі відомі типи відношень і фундаментальних констант, соціальна філософія прагне обґрунтувати, що осмислення соціокультурного потенціалу глобальних інформаційних мереж прокладе шлях до загальної соціальної теорії, полишеної суперечностей соціального поступу людства в ХХІ столітті.

Без перебільшення можна стверджувати, що феномен глобальних інформаційних мереж, у першу чергу соціальних, став трендовим у філософському, соціологічному, політологічному, релігієзнавчому дискурсах, незалежно від типу культури, рівня науково-технічного розвитку, форми політичного правління і устрою тієї чи іншої країни. Поняття «мережа», «комунікативна конвергенція», «глобальна економіка», «віртуальна реальність», «цифрова нерівність», «інформаційне суспільство» та інші нині стали загальноновживаними. Як наслідок цього, під впливом інформаційної революції в суспільній свідомості сформувався ілюзорний образ нової форми соціальності. Проте реалії функціонування соціальних мереж в інформаційному соціальному просторі змушують переглянути як оптимістичні, так і песимістичні сценарії, перейшовши від утопій до методологічно зваженого соціально-філософського аналізу, від поверхових понять-ярликів до схоплення сутності глобальних інформаційних мереж на рівні соціально-філософського категоріального апарату.

Зазначене вище спонукає до здійснення концептуалізації глобальних інформаційних мереж як соціального феномену з яскраво вираженим соціокультурним потенціалом. В останньому у синкретичній формі приховані інноваційний, соціально-

льно-політичний, культурно-цивілізаційний та аксіологічний вектори розвитку інформаційного суспільства в першій половині ХХІ століття. Адже, ставши глобальними, інформаційні мережі не лише спровокували у соціальному просторі інноваційно-технологічний вибух, а й замкнули на собі значну частину його економічного, політичного, духовного, загалом – соціокультурного потенціалу.

Історично корені поняття «потенціал» сягають Античності. У роботах Платона та Аристотеля потенція розглядається як здатність зазнавати впливу з метою ліквідації несприятливих сценаріїв подальшого розвитку¹. Потенціал – це простір для дії та сприйняття впливу зовнішнього середовища, суміжних систем, об'єктів, процесів. Наявність потенціалу розкриває здатність системи до саморозвитку, відкритості, реструктуризації, що у філософії кінця ХХ – початку ХХІ століть отримує назву аутопоезису. Дещо іншого змісту поняттю «потенціал» надав Микола Кузанський, який пов'язав потенціал буття із потенціалом мислення, виявивши їхню обумовленість². І хоча мислитель репрезентував потенціал у релігійному контексті, його зміст ним був схоплений цілком вірно як сходження можливості з однієї сходини актуалізації на іншу. Потенціал є тим, що повертає людство до оптимальної траєкторії його розвитку та перетворює відхилення на процес перевірки стійкості обраних суспільством перспектив, цінностей, пріоритетів і норм.

Не вдаючись до детального культурно-історичного, семантичного та компаративного аналізу підходів до розуміння потенціалу, відзначимо, що запропонована античними й середньовічними мислителями парадигма осмислення контроверзи «можливе – дійсне» як основи потенціалістського дискурсу була притаманною як для класичної (Г. Лейбніц, І. Кант, Г. Гегель, К. Маркс), так і посткласичної (Ж.-П. Сартр, Ю. Хабермас, М. Хайдеггер) філософії. Буде перебільшенням стверджувати, що сучасна соціальна філософія сприйняла як власні поняття «потенціал», «соціокультурний потенціал», «со-

¹ Аристотель. Сочинения. В 4 т. / Аристотель; под ред. В.Ф. Асмуса. – М.: Мысль, 1976. – Т. 1. – С. 234-236.

² Кузанский Н. Сочинения. В 2 т. / Н. Кузанский. – М.: Мысль, 1979. – Т. 1. – С. 186-188.

ціальна потенція» та споріднені з ними. Зважаючи на те, що «взірець соціокультурного розвитку людства із самого початку визначався розширенням технічних можливостей управління зовнішніми умовами існування та більш-менш пасивним пристосуванням інституційних рамок до субсистем раціональної діяльності»³, повністю ігнорувати пізнавальний потенціал відповідних концептів неможливо.

У соціально-філософському пізнанні початку ХХІ століття більш коректним, на нашу думку, є погляд на потенціалізм як на теоретичну новацію, що спрямована на інтеграцію актуальних і можливих ресурсів, способів, засобів, резервів, механізмів і джерел, що дозволяють вирішити існуючі та сформулювати нові завдання, зберігаючи при цьому цілісність соціуму як культурно-історичного, структурно-функціонального, самоорганізованого, ціннісно орієнтованого, цивілізаційного утворення. Іншими словами, соціокультурний потенціал – це інтелектуальний конструкт, в рамках якого цивілізаційний поступ людства репрезентується як процес, що зберігає свою цілісність, системність, структурованість та спрямованість у майбутнє.

Враховуючи те, що первинним рушієм суспільних перетворень зазвичай є особистість чи соціальна група, поняття соціокультурного потенціалу може бути застосованим також при аналізі етичних, аксіологічних, естетичних вимірів інформаційної епохи в контексті реалізації форм сходження від потенційного до актуального на індивідуальному рівні та навпаки – від потенційного на індивідуальному щаблі до актуального на рівні соціуму.

Вживаючи поняття соціокультурного потенціалу, ми перш за все вказуємо на те, якими ресурсами, резервами й можливостями володіло, володіє та буде володіти суспільство, цінністю і метою якого є активна трансформація соціального просторово-часового континууму. Частково це зумовило нашу орієнтацію на аналіз західної цивілізації (у геополітичному сенсі), що історично була джерелом соціально-політичних, науково-технічних, духовних трансформацій, які в часовій

³ Хабермас Ю. Техника и наука как «идеология» / Ю. Хабермас; Пер. с нем. М.Л. Хорькова. – М.: Практика, 2007. – С. 105.

перспективі мали загальносвітовий масштаб. У кінці ХХ – на початку ХХІ століть такою підривною (дизруптивною) інновацією стають глобальні інформаційні мережі. За їхнього посередництва нині відбуваються усі світові процеси, а концентрована і трансльована інформаційними каналами соціально важлива інформація безпосередньо впливає на визначення домінант і детермінант суспільного розвитку початку нового тисячоліття.

Разом із тим, якою б об'єктивністю не володіло поняття потенціалу та як би точно воно не характеризувало стан і перспективи соціально-економічного розвитку суспільства, воно має бути доповнене аксіологічними виміром. Адже, як справедливо зауважує вітчизняний філософ А. Баумейстер, навіть «на дотеоретичному рівні, не маючи якоїсь експліцитної теорії дійсності, пересічна людина проектує картину світу як онтологічний простір власних практичних намірів та інтересів»⁴. Але навіть у просторі сучасного соціально-філософського дискурсу нам бракує методологічного, аксіологічного, інноваційного інструментарію для адекватного відображення тенденцій і процесів інформаційного суспільства.

Фіксуючи соціокультурні трансформації, дослідники нерідко губляться в оцінці їхніх причин та наслідків. В умовах, коли за посередництва глобальних інформаційних мереж соціальні взаємодії виходять за межі кордонів держав, націй, етносів, класичне поняття «соціум» вимагає свого переосмислення у термінах «соціальність», «соціальна система», «соціальна мережа», «віртуальна соціальність», «темпоральність», «соціальна суб'єктність», «соціальна практика» тощо. На думку деяких філософів усвідомлення недостатності традиційних соціально-філософських і методологічних уявлень⁵ формує потребу в перманентному оновленні та збільшенні інструментів дослідження суспільства як системи соціальних мереж. Відповідно, без переоцінки глобальних інформаційних мереж крізь багатогранну призму індивідуальних та суспільних форм

⁴ Баумейстер А.О. Буття і благо: монографія / А.О. Баумейстер. – Вінниця: Т.П. Барановська, 2014. – С. 31.

⁵ Кемеров В.Е. Общество, социальность, полисубъектность / В.Е. Кемеров. – М.: Академический Проект; Фонд «Мир», 2012. – С. 6-7.

буття, усвідомлення та сприйняття їхнього соціокультурного потенціалу є неможливим.

Зважаючи на означене вище, у монографічному дослідженні висунуто та обґрунтовано гіпотезу щодо інституціалізації глобальних інформаційних мереж шляхом реалізації закладеного у них соціокультурного потенціалу та здійснення дифузії (взаємного проникнення, перетину) реального соціального середовища і віртуального простору. Беручи до уваги повсюдне залучення інноваційних способів координування соціальної взаємодії, мережеве суспільство початку ХХІ століття позиціонується автором як нова форма організації і структурування соціальної дійсності.

Руйнуючи усталені в ній соціальні зв'язки та історично сформовані соціальні мережі, глобальний інформаційний простір прагне покрити політичні, моральні, естетичні, правові, релігійні, освітні та інші ціннісні запити суспільства. Це, у свою чергу, породжує цивілізаційний конфлікт між соціальними групами й спільнотами, внаслідок чого реалізація та легітимація соціокультурного потенціалу глобальних інформаційних мереж постають як проблемні. На початку ХХІ століття це з очевидністю проявляється в економічній сфері, віртуалізація якої породила феномен інформаціонального імперіалізму (Г. Шиллер). Проростаючи у соціальній реальності у формах девіантних проявів у сфері соціально-правових відносин і культурного домінування одних спільнот над іншими, його спори спотворюють закладені в концепцію «мережевого суспільства» ідеї, принципи і потенції, відчужуючи людину від її соціальної сутності й здобутків суспільно-економічного та інноваційно-технологічного прогресу.

Такі відчужені форми суспільного й індивідуального буття нині перетворилися на каталізатори трансформації соціального простору з подальшим перетворенням його на ризомоподібний лабіринт, складений із фрагментованих соціальних мереж. І, незважаючи на те, що архітектоніка віртуальних мереж не є тотожною соціальному простору, дивергенція соціокультурних домінант і детермінант у ньому може бути визначеною лише через квантифікацію соціокультурного потенціалу глобальних інформаційних мереж.

Слід відзначити, що в новітніх наукових дослідженнях загалом вірно репрезентують характеристики інформаційної епохи. Але події початку ХХІ століття, світові економічні кризи, воєнні протистояння, соціально-політичні й релігійні конфлікти змушують нас переосмислити соціально-філософські концепції глобалізації з метою визначення шляхів накопичення і транслявання соціокультурного потенціалу глобальних мереж, а також встановлення кореляції між ним і соціальним капіталом інформаційного суспільства.

Запропонована у монографічній роботі концептуалізація феномену глобальних інформаційних мереж та способів реалізації їхнього соціокультурного потенціалу спрямована на інтеграцію культурно-історичного та системно-функціонального підходів до соціально-філософського узагальнення тенденцій суспільного поступу людства у соціокультурній перспективі.